

№ 12 (413)
Сакавік 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- ☞ **Неабыякавае: якім быць краязнаўству –** стар. 2
- ☞ **Рэгіянальнае выданне: спецвыпуск «Лунінецкага сшытка» пра балоты –** стар. 3
- ☞ **Месца: гродзенскі некропаль –** стар. 6

«Ой, выйдзем, дзевачкі,
На новае лета.
Зімавалі – не спявалі,
Вясну ждалі...»

(Фрагмент вяснянкі з Лельчыцкага раёна)

Фота: Наталля КУПРЭВІЧ

На тым тыдні...

✓ **21 сакавіка** Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа зладзіў літаратурна-музычны вечар пад назвай «Слова – радасць, слова – чары», прысвечаны Сусветнаму дню паэзіі.

Ён адзначаецца з 1999 года з ініцыятывы ЮНЕСКА і паспеў ужо стаць традыцыйным для культурнай супольнасці свету. «Паэзія, – гаварылася ў рашэнні ЮНЕСКА, – можа стаць адказам на самыя вострыя і глыбокія духоўныя пытанні сучаснага чалавека, але для гэтага неабходна прыцягнуць да яе якасць шырайшую грамадскую ўвагу». Музей Якуба Коласа, адзін з вядучых цэнтраў культурнага жыцця сталіцы, штодня прапагандуе літаратурнае слова, спадчыну народнага паэта Беларусі, і таму нядзіўна, што Дзень паэзіі з'яўляецца асаблівым святам для дома песняра.

✓ **23 сакавіка** ў галерэі «Атрыум» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адбылося ўрачыстае мерапрыемства, прысвечанае Дню Незалежнасці Грэчаскай Рэспублікі. У межах мерапрыемства адбылася прэзентацыя кніжна-ілюстрацыйнай выстаўкі: літаратура пра гісторыю, сацыяльнае і культурнае жыццё Грэцыі. У «Мабільнай галерэі» размясцілася выстаўка грэчаскага мастака Паўла Дзімітрыадзі, а таксама фотаэкспазіцыя, куды ўвайшлі героі Нацыянальна-вызваленчага руху Грэцыі (1821–1833).

Арганізатары мерапрыемства Беларускае грамадскае аб'яднанне грэкаў «Пелопанэс», Пасольства Грэчаскай Рэспублікі ў Расійскай Федэрацыі, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і НББ.

✓ **25 сакавіка** Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зьніч» прэзентаваў музычна-паэтычную імпрэзу «Увесь ён – воля і святло». У аснову пакладзеная паэзія Аляксандра Блока ў перакладзе Сяргея Грахоўскага пры суправаджэнні класічнай музыкі: Таццяна Шумакова (цымбалы), Наталля Сазановіч (фартэпіяна), а таксама з удзелам Уладзіміра Рагаўцова і Галіны Дзягілевай.

Пераклад С. Грахоўскі зрабіў у 1986 годзе – у выніку на свет з'явіўся зборнік пад назвай «Так і было». Як адзначаў перакладчык: «Праца над перакладамі Блока – самае вялікае, хоць і пакутлівае, шчасце ў маім творчым жыцці».

Ад Скарыны да сучаснасці

Напэўна, кожны чуў пра старажытныя кнігі, але не кожнаму шчасціла пабачыць ці пагартыць старыя, пацёртыя ад часу аркушы якога-небудзь рэдкага экзэмпляра... І вось з'явілася такая магчымасць. Загадчык літаратурна-краязнаўчага музея ВДУ імя П.М. Машэрава Ірына Саматой запрасіла ўсіх ахвочых у музей, каб пазнаёміць з часцінкай святаго, са спрадвечным родным словам.

17 лютага тут адбылося адкрыццё выстаўкі пад назвай «Гісторыя беларускай кнігі: ад Скарыны да сучаснасці». Экспанаты былі прадстаўленыя фондам літаратурна-краязнаўчага музея і ўніверсітэцкай бібліятэкай з дапамогай загадчыцы аддзела абслугоўвання Таццяны Атапінай. Выстаўка будзе дзейнічаць на працягу трох месяцаў.

Тут можна ўбачыць рэлігійныя тэксты пачатку XVIII стагоддзя, кнігі, якія выйшлі ў сярэдзіне мінулага стагоддзя, факсімільнае ўзнаўленне

першай беларускай і ўсходнеславянскай друкаванай кнігі – Бібліі, выдадзенай Францыскам Скарынам у 1517–1519 гадах, факсімільнае выданне «Другога чытання для дзяцей беларусаў» Якуба Коласа, выдадзенае ў Пецярбургу ў 1909 годзе, «Дудкі беларускай», «Тралялёначкі» Францішка Багушэвіча (напісаная лацінкай і выдадзена ў Кракаве ў 1892 годзе). Ёсць тут і «Мас-

тацкая спадчына Івана Фёдарова» Якіма Запаска, Друцкае Евангелле, Нясвіжскі «Катэхізіс» – помнік беларускай Рэфармацыі XIV стагоддзя (гэта першае перавыданне на тэрыторыі Беларусі знакамітага айчыннага першадрукара Сымона Буднага).

Творы сённяшняга пакалення літаратараў прадстаўленыя ў экспазіцыі «Сучасныя пісьмен-

нікі Прыдзвіння», сярод якіх зборнікі паэзіі Анатоля Канапелькі, Вольгі Русілкі, Уладзіміра Папковіча, Алега Салтука, Давіда Сімановіча, Уладзіміра Сауліча, Алеся Жыгунова і іншых.

Надзея ЗУЕВА,
студэнтка ВДУ
імя П.М. Машэрава

А ты запісаўся краязнаўцам?!

Краязнаўства цягам XX стагоддзя стала папулярным, не страціўшы прыцягальнасці і сэння, у XXI. Больш за тое, гэтая галіна гуманітарных даследаванняў апырэдзіла многія кірункі навуковага дыскурсу. Прычым у розных дысцыплінах. Напрыклад, гістарычная навука ў другой палове XX стагоддзя звярнулася да актыўнага вывучэння так званай гісторыі з чалавечым тварам (Норман Дэвіс) і пачала інтэнсіўна даследаваць мікрагісторыю, гісторыю штодзённасці, гістарычную антрапалогію. А што казаць пра этнаграфію, фалькларыстыку, мовазнаўства (дыялекталогію). Як бачна, усё з названага цесна пераплятаецца з краязнаўствам, якое нібы ўвабрала гэтыя навукі ў сябе, даўшы ім багатую ніву матэрыялаў.

Цяжкі крыж краязнаўцы... Калі дзейнасць навукоўцы, як правіла, аформленая рамкамі афіцыйнай працы, то краязнаўца – гэта перадусім энтузіяст. Хаця значэнне апошняга аніяк не меншае за ролю прадстаўнікоў навукі. А з улікам усіх акалічнасцяў, то, можна сказаць, і больш пачэснае.

Не кожны гэтую лямку пацягне. А праца краязнаўцы тым не менш ганаровая. Менавіта дзякуючы ёй асобныя мясцовасці захавалі звесткі пра багатае

мінулае – людзей, падзеі, культуру. Таму краязнаўчыя даследаванні, бадай, яшчэ ніколі ў Новы час не дэактуалізаваліся. Беларуская нацыя ўвогуле ўзнікла ў многім дзякуючы краязнаўчым распрацоўкам.

Найноўшы час толькі ўзмацніў важнасць краязнаўства, хаця б з той прычыны, што развіццё цывілізацыі ў XX стагоддзі набыло хуткія тэмпы, і проста на вачах асобна ўзятая чалавек, век якога, на жаль, кароткі, карцінкі быцця калейдаскапічна мільгаюць. Навуцы з яе скрупулёзнас-

цю, рэвізіянісцкім скептыцызмам, метадалагічнай абумоўленасцю не заўсёды ўгнацца за трансфармацыямі – як часавымі, так і ментальнымі. І тут на першыя ролі выходзяць краязнаўцы.

Дакладней, яны павінны былі б выйсці. Але, на жаль, далёка не заўсёды так адбываецца. Між тым патэнцыял у беларускага краязнаўства даволі ёмкі. Яго асновай з'яўляюцца школы і работнікі культуры, асабліва гэта датычыцца сельскай інтэлігенцыі.

Канечне, аднаму чалавеку «закрыць» усе кірункі краязнаўчай дзейнасці, бадай, немагчыма. Таму вартым бачыцца размеркаванне, своеасаблівы падзел працы. Настаўніку гісторыі лагічна будзе даследаваць мінулае паселішча: калі і як узнікла, кім заснаванае, людзей, падзеі і г.д. Каб весці канкрэтызаваныя пошукі матэрыялаў, дарэчы абазначыць тры традыцыйныя вектары: палітычны, эканаміч-

ны, культурны. Філолагі могуць знайсці прымяненне ў даследаванні мясцовага дыялекту (найперш збіраць дыялектныя словы, вызначаць асаблівасці – граматычныя, фанетычныя, сінтаксічныя і інш. – гаворкі). Настаўнікі геаграфіі і біялогіі падключаліся б да гісторыка ў справе вызначэння ландшафту, клімату, прыроднага асяроддзя, а да філолагаў – пры даследаванні тапонімаў і назваў расліннага і жывёльнага свету. Увага работнікаў культуры (супрацоўнікаў клубаў, бібліятэк) можа быць скіраваная на матэрыяльную і духоўную культуру мясцовасці. У межах зацікаўлення знаходзяцца прадметы і з'явы этнаграфіі, фальклору. Добрым ілюстрацыйным матэрыялам з'яўляюцца даўнія фотаздымкі, кожны з якіх можа мець сваю гісторыю. Такою талакой цалкам пасілах стварыць не проста нарыс пра тую ці іншую мясцовасць, а шырокую і ўсебаковую панараму гісторыі і культуры асобнага рэгіёну. Тым больш што да гэтай справы можна і варта далучаць школьнікаў і ўвогуле землякоў. Многія, як паказвае практыка, ахвотна прымаюць удзел, дапамагаюць з задавальненнем. Адкладаць справу аніяк

нельга: збору матэрыялаў не ажыццявіць без людзей, асабліва сталага веку (а яны, на жаль, часта сыходзяць, забраўшы з сабою багатую гісторыю, самыя розныя звесткі пра мінулае).

У той жа час ад вопытных краязнаўцаў патрабуецца дапамога – перадусім растыражыраванымі метадычнымі рэкамендацыямі – грунтоўнымі, па ўсім спектры краязнаўчых даследаванняў, а таксама ўзорнымі даследаваннямі, магчыма, пэўнымі актуальнымі кансультацыямі. Добра было б і ад мясцовай улады (СКП, сельсаветаў, райвыканкамаў, мясцовых газетаў і радыё) мець падтрымку – арганізацыйную, матэрыяльную, выдавецкую. Аднак, думаецца, калі б самі краязнаўцы гучней заяўлялі б пра сябе, то астатняе прыкласі б. Як сказаў наш класік У. Караткевіч, «гэта адзіны шлях кожнай навукі: піць ваду не толькі з крана (з кнігі), не толькі дысталяваную са шклянкі, але і заўсёды ісці да крыніц, якія б'юць з роднага берага недзе пад тваёй хатай».

Анатоль
ТРАФІМЧЫК

У пошуках дзяржаўнасці

21 сакавіка ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі адбылася прэзентацыя першай часткі выдання «Гісторыя беларускай дзяржаўнасці ў канцы XVIII – пачатку XIX ст.» (плануюцца 2 тамы), а таксама іншых найноўшых даследаванняў супрацоўнікаў Інстытута гісторыі НАН Беларусі.

Да імпрэзы была арганізаваная выстаўка «Беларуская дзяржаўнасць: старонкі гісторыі (канец XVIII – першая палова XIX ст.)», на якой прадстаўлена каля 150 дакументаў з фондаў аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў, што распавядаюць пра падзеі мінулага, садзейнічаюць фарміраванню беларускай нацыянальнай ідэі.

Сярод самых ранніх выданняў – «Обозрение Российской империи в нынешнем ея новоустроенном состоянии» (СПб., 1790), напісанае віцэ-адміралом Сяргеем Пляшчэевым, дзе ён ахарактарызаваў склад насельніцтва Полацкага і Магілёўскага намесніцтваў: «Жители оного суть Поляки и Литва, Римско-католического закона, из которых малое число Греческого исповедания, прочия Унияны...». У той час так вызначалася нацыянальная прыналежнасць: жыхары Рэчы Паспалітай, Польшчы – палякі, жыхары ВКЛ, Літвы – літвіны, улічвалася таксама веравызнанне. Пра колькасць і склад насельніцтва беларускіх зямель паведамля-

еца таксама ў выданнях «Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.», «Памятные книжки...» розных губерняў Беларусі.

Сярод значных юрыдычных дакументаў XIX ст. – «Полное собрание законов Российской империи», «Свод законов Российской империи», якія ўтрымліваюць інфармацыю пра палітыку ўладаў у дачыненні да заходніх губерняў.

Не менш цікавыя дакументальныя крыніцы – мемуары гістарычных асобаў, напрыклад, успаміны сенатара-ваяводы Каралеўства Польскага Ляона Дэмбоўскага (СПб., 1898) пра падзеі канца XVIII ст. – 1831 г.

Таксама прадстаўленыя выданні перыядычнага друку, якія даюць магчымасць уявіць атмасферу грамадскага жыцця Беларусі першай трэці XX ст. Сярод іх «Наша Ніва» (Вільня, 1906) – «першая беларуская газета з рысункамі», якая была сапраўдным арганізатарам нацыянальнага руху. Пэўную цікавасць уяўляюць дакументы, якія датычацца ўсталявання савецкай улады на тэрыторыі Беларусі – рэзалюцыі партыйных з'ездаў, канферэнцыяў, пленумаў ЦК. Можна пабачыць і дакументы, што захаваліся ў невялікай колькасці экзэмпляраў, на некаторых з іх кніжныя знакі былых уладальнікаў.

Паводле
інфармацыі арганізатараў

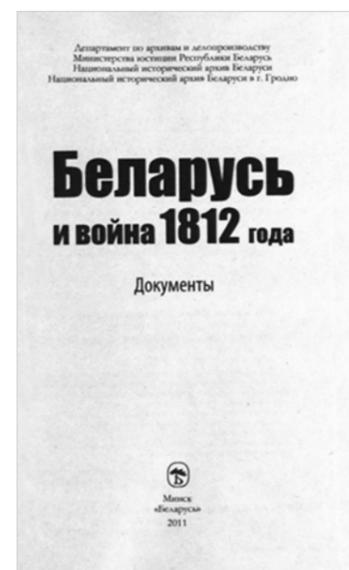
Вакол 1812 года

Два стагоддзі аддзяляюць нас ад падзеяў 1812 года. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі падрыхтаваў спецыяльны зборнік дакументаў пад назвай «Беларусь і вайна 1812 года».

Дакументы зборніка дазваляюць увесці ў навуковы абарот значную колькасць крыніцаў, якія адлюстроўваюць падрыхтоўку варожых бакоў да вайны, ваенныя, палітычныя і эканамічныя падзеі на беларускіх землях з чэрвеня па снежань 1812 года, лёс ваеннапалонных «Вялікай арміі», а таксама мерапрыемствы, што дазваляюць ацаніць наступствы гэтых падзеяў.

Навуковае выданне складаецца з 7-і раздзелаў, якія змяшчаюць 135 раней апублікаваных дакументаў пераважна з Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (120), Нацыянальнага гістарычнага архіва ў Гродне (14) і Расійскага дзяржаўнага ваенна-гістарычнага архіва ў Маскве (1).

Раздзелы прысвечаны наступным пытанням: палітычнаму становішчу Беларусі перад вайной 1812 года, падрыхтоўцы тэрыторыі

Беларусі як тэатра ваенных дзеянняў, выкарыстанню людскіх і матэрыяльных рэсурсаў Беларусі, матэрыяльнай шкодзе, нанесенай ваеннымі дзеяннямі, ваеннапалонным арміі Напалеона і іх лёсам, адзначэнню 100-гадовага юбілею вайны.

Гэты зборнік будзе карысны навукоўцам, студэнтам, краязнаўцам і ўсім тым, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

Паводле
інфармацыі
складальнікаў

Прэзентацыя беларускай Бібліі

Перад самым пачаткам вялікага посту выдавецтва Біблейскага таварыства ў Рэспубліцы Беларусь зрабіла для ўсіх беларусаў сапраўдны падарунак – выпусціла Біблію (кнігі Святога Пісання Старога і Новага Запаветаў) на роднай мове. Адбылася доўгачаканая падзея – выхад беларускамоўнай Бібліі, што варта шматбаковай увагі з боку беларускага грамадства, сродкаў масавай інфармацыі і, вядома ж, усіх царкоўных канфесіяў, што існуюць у нашай краіне.

Кожны выхад кнігі Бібліі на нацыянальнай мове ўзбагачае народ, набліжае яго да Бога слова, вялікай мудрасці, а таксама сведчыць пра шлях нацыі як хрысціянскай краіны.

Своеасаблівай прэзентацыяй выдання сталася вечарына «Ліцвінскага клуба» ў Мінску, што традыцыйна абмяркоўвае розныя гістарычныя і грамадскія пытанні. Вось і гэтым разам ішло знаёмства і абмеркаванне выдання поўнай Бібліі на нашай мове. (Забягаючы крыху наперад, адзначым, што гэтае выданне сталася трэцім поўным перакладам Бібліі ў гісторыі Беларусі.)

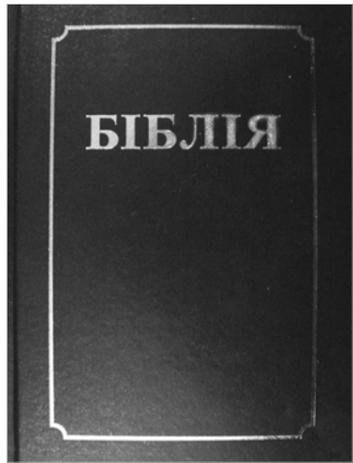
Пачалася вечарына з агульнага расповеду пра гісторыю перакладаў кнігі Бібліі на розныя нацыянальныя мовы. Пра гісторыю перакладу распавёў прысутным Антон Бокун. Першы пераклад Старога Запавета з іўрыту на грэчаскую мову быў зроблены больш чым сямюдзесяццю перакладчыкамі і ўдзельнікамі для Александрыйскай бібліятэкі ў III–II стст. да н.э. Гэты пераклад вядомы як Септуагінта («пераклад сямідзесяці»).

Апроч Септуагінты выдзяляюць яшчэ наступныя пераклады: Вульгата («агульнапрынятая версія», «агульнадаступная»), пераклад Іеранімаў IV ст. на лацінскую мову; Пешыта (IV ст.) з грэчаскай на сірыйскую; Ульфільа (IV ст.) пераклад на гоцкую мову.

Асобнае месца займаюць пераклад армянскай Бібліі («Мэсроп» – V ст.), Славянскай (браты Кірыла і Мяфодзій, IX ст.), у VII–VIII стст. быў зроблены пераклад кнігі Бібліі на кітайскую мову.

Першы пераклад кнігі Бібліі на беларускую мову быў зроблены ў XVI ст. Францыскам Скарынам. У 1563 г. па-польску выходзіць Радзівілаўская Біблія ў Бярэсці, вядомыя і рукапісныя пераклады на беларускую мову.

Гэтыя значныя падзеі (выданні кнігі Бібліі на старабеларускай мове) дазволілі пазней выказацца Уілфрыду Уайзмону, супрацоўніку Брытанскага Біблейскага таварыства, наступным чынам: «Беларусы – адзін з першых народаў, якія надрукавалі Свяшчэннае Пісанне на сваёй мове. Гэта адбылося ў 1517 г., за восем гадоў да першага друкаванага выдання па-англійску. Можна ўявіць,

якімі былі б беларусы цяпер, калі б пераследы і прыгнёт... не прывялі б іх да заняпаду».

У XX ст. важнае месца займае выхад перакладаў Новага Запавета на родную мову. У 1926 г. баптысцкі пастыр Лукаш Дзёкуць-Малей выдаў Евангелле паводле Матфея. У 1931 г. увесць Новы Запавет разам з псалмамі («Новы Запавет і псалмы»). Гэтая кніга перажыла ўжо чатыры выданні (перавыдавалася ў Лондане і Таронце) і агульны наклад яе – больш за 50 тысяч асобнікаў. На пачатку 1990-х гг. гэта быў адзін з беларускамоўных тэкстаў усяго Новага Запавета, якім карысталіся ў Беларусі. І да сёння гэтае выданне карыстаецца попытам, ужо стала бібліяграфічнай рэдкасцю.

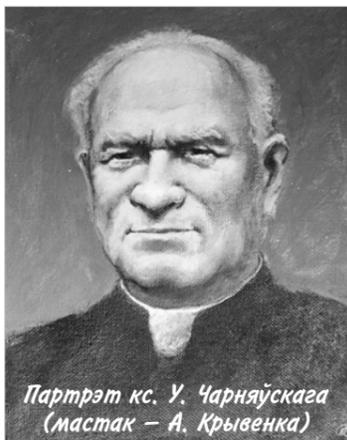
У 1939 г. выйшаў Новы Запавет ксяндза Вінцэнта Гадлеўскага. У 1973 г. Янка Станкевіч і Майсей Гітлін выдалі ўсю Біблію па-беларуску (выйшла ў Нью-Ёрку і сталася першай поўнай Беларускай Бібліяй). Мала хто ведае, што нават родны брат Якуба Коласа Міхась Міцкевіч таксама спрычыніўся да перакладу частак Бібліі, выдаўшы асобныя кнігі, якія, на думку даследчыкаў, маюць значную вартасць.

На 1990-я гг. прыходзіць росквіт перакладаў кнігі Бібліі на беларускую мову і ў суверэннай Беларусі. У 1990–1991 гг. у часопісе Беларускага фонду культуры «Спадчына» друкуюцца пераклады Евангелляў, выкананыя Анатолам Клышкам. У 1995 г. выходзіць «Новы Запавет» у перакладзе Васіля Сёмухі. У 2002 г. з’яўля-

ецца поўны пераклад Бібліі на беларускую мову, зроблены Васілём Сёмухам (другі поўны пераклад Бібліі ў беларускай гісторыі). У 2007 г. Беларускай праслаўнай царквой было выдадзенае «Свяшчэннае Евангелле» па-беларуску (чатыры Евангеллі), а не так даўно выйшла асобная кніга «Дзеяў апостальскіх».

Такім чынам, пераклады Новага Запавета і кнігі Старога Запавета выходзілі адзін за адным. У 2003 г. выйшаў і пераклад Новага Запавета Уладзіслава Чарняўскага. Аднак У. Чарняўскі, які служыў прапаведнікам у касцёле Дабравешчанна Найсвяцейшай Дзевы Марыі ў Вішневе (на Валожыншчыне) яшчэ ў ранейшы час, з 1960-х гг., па добраславеі Папы Рымскага Паўла VI, пачаў працу над перакладам усёй Бібліі.

І вось нарэшце праца пабачыла свет (накладам 4 тысячы). Зробленая яна, як адзначаецца ў выданні, на падставе рукапісаў У. Чарняўскага. Аднак, адбылося і навуковае рэдагаванне перакладу, зробленая літаратурная апрацоўка тэксту і інш. Такім чынам, да нас дайшоў перапрацаваны пераклад Бібліі паводле Уладзіслава Чарняўскага. У гэтай працы апроч айчынных спецыялістаў прыняў удзел і

Партрэт кс. У. Чарняўскага (мастак – А. Крывенка)

прафесар Оксфардскага ўніверсітэта, эксперт у галіне старажытнаўрэйскай і лацінскай моваў Джон Элвалд.

На сустрэчы быў падведзены вынік: беларусы маюць шмат перакладаў Бібліі на родную мову. Мы можам самі выбіраць, якім з іх карыстацца. Але, як адзначылі арганізатары вечарыны, Біблія не павінна стаяць на паліцы, слова Божа трэба чытаць, словам трэба жыць.

Новы пераклад Бібліі можна знайсці ў Біблейскім таварыстве па адрасе: вул. Чыгладзе, 19; тэл. 8 (017) 250 39 98.

Павел КАРАЛЁЎ

Выданні краязнаўцаў краіны

«Настальгія па балотах»

Палескія балоты – лёгкія Еўропы. На Лунінецчыне больш за 200 балотаў. І таму невыпадкова чарговы нумар краязнаўчага альманаха «Лунінецкі сшытак. Спецвыпуск № 5» прысвечаны менавіта балотам Лунінецчыны.

У нарысе Сцяпана Нефідовіча «Балоты Лунінецчыны: ад народзінаў да скону» распавядаецца пра ўтварэнне балотаў, іх «імёны», жыццё людзей на балотах, меліярацыю. Заканчваецца артыкул развагамі пра наступствы асушэння балотаў: «Ідучы па высокім насыпе дамбы аднаго з аб’ектаў меліярацыйнай сістэмы, бачыў, як на некалькіх кітках польдара каласіцца жыта, авёс, на іншых – скрозь, як кінуць вокам – травы, травы... І трэба было б радавацца будучаму хлебу, сену, але памяць перанесла ў дзяцінства (тут я гадаваўся, рос), і ўспомнілася неасушанае балота з мноствам птушак, такаваннем цецэрукоў і грыцую, і жураўлінай музыка на ім, і ціхія віркі ды нізінныя стругі са шчупакамі, карасямі, з белымі лілеямі і жоўтымі гарлачыкамі, і калінавыя кусты і квасліны ў лозах, пахнучыя дзікія травы з жывакостам ды мятай, і шум асіні, дубоў ды вербалозаў. Ішоў, услухоўваўся – а навокал цішыня, бы ўсё вымерла».

Асушэнне балотаў прывяло не толькі да знікнення жывёлаў і расліннага, але і да змянаў у жыцці людзей. Сельскія жыхары пераязджаюць у горад, а таму на мяжы знікнення апынуліся цэлыя вёскі. Адчуваецца,

што ў аўтара баліць душа з-за таго, што ўсё гэта адбываецца. Для яго балоты нібыта жывыя істоты. Ён нават піша на назвы балотаў, а імёны. Ён пералічвае дзясяткі гэтых «імёнаў», за кожным з якіх стаіць адметная гісторыя. Вельмі шкада, што яны знікаюць не толькі з картаў, але і з людской памяці.

Нарыс варты таго, каб яго прачыталі не толькі на Лунінецчыне, дзе распаўсюджваецца гэтае выданне, але і ў іншых рэгіёнах нашай краіны. Вакол гарадоў і вёсак Беларусі шмат адметных мясцінаў, якія яшчэ чакаюць сваіх даследчыкаў – гісторыкаў і этнографіаў. А Сцяпану Нефідовічу і аўтару праекта «Лунінецкі сшытак» Вадзіму Жылко скажам «дзякуй» за добры прыклад цікавасці да роднай зямлі.

Прапануем чытачам артыкул з новага выдання.
Алесь САЧАНКА

Зрух

Людзі вякамі марылі асушыць балоты. Мятліцу ды жорсткую асаку касілі мужыкі, стоячы ў вадзе ці ў куп’і, пакутуючы ад кама-роў і сляпнёў, а вывозілі толькі па «зімніку» – дарозе, што ўсталявалася моцнымі маразамі. Ды і сена было грубее, няяснае. Таму арганізоўваліся сяляне, каб пракапаць канавы і спусціць ваду ў рэчку ці возера, вядома, не для акультурвання расліннасці, а для лепшых умоваў сенакосы.

Архіўныя звесткі сведчаць, што першыя асушальныя працы былі праведзеныя ў 1840-х гадах на балотным масіве Грычын у маёнтку князя Вітгенштэйна паблізу Чучавічаў і ў маёнтку «Лахва». У 1860–1870-х пад кіраўніцтвам упраўляючага маёнтка «Лахва» жыхары суседніх вёсак падкапалі і спрамлілі старажытную рэчку Чадка з Грычына да возера Лахаўскае (каля Намакрава). Рэчка займела назву Копанка.

У другой палове XIX стагоддзя ў Расіі быў праведзены шэраг важных зямельных рэформаў, у выніку якіх сельская гаспадарка набыла належны стан. Пры рэарганізацыі гэтай галіны ў 1873 годзе былі створаныя дзве спецыяльныя экспедыцыі па асушэнні балотаў: Паўночная і Заходняя. Другая – па асушэнні балотаў Палесся, якую ўзначаліў гадзіст генерал-лейтэнант І.І. Жылінскі. План прадугледжваў пракопку каналаў і з мэтай паляпшэння стану забалочаных зямель, і сплаву казённага лесу і будаўніцтва чыгункі. Асушэнне вялося на тых казённых участках, дзе чакаліся значныя выгоды ператварэння балотаў у сенажаці. За перыяд 1874–1896 гадоў у межах сучаснага Лунінецкага раёна былі пракапаныя каналы і канавы на ўчастках Дзятлавічы–Лунінец, Бастынь, Велуты–Чучавічы, у басейне рэчак Лань, Копанка, Журавіная, Люта.

Сяляне бліжэйшых да Грычына вёсак атрымалі надзелы сенакосаў і ворыўнай зямлі. У 1907–1914 гадах на асушаных землях з’явіліся хутары Барсукова, Флярва, Манасеева, Рэдзігерава, Перунова і Чэрабасова, якія пазней набылі статус вёсак.

Ваенныя і палітычныя падзеі 1914–1945 гадоў прыпынілі меліярацыйныя працы, што прывяло да паступовага запусцення сельгасугоддзяў на балотных абшарах.

Сцяпан НЕФІДОВІЧ, в. Любань

130 гадоў
Якуб Колас
Янка Купала

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

Як звалі бацькоў Костуся Міцкевіча? Колькі ў іх было дзяцей, і хто з іх дажыў да паўналецця?

Адпраўляйце вашыя адказы па 10 красавіка ўключна. Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адказу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Музей у Мікалаеўшчыне

Іх заслугі

ўраўнаважваюцца

Купалу я ніколі не адлучаў ад Коласа. Яны ў мяне неяк заўсёды аб'ядноўваліся. Купала быў выдатнейшым лірыкам, а Колас — эпікам. Заслугі аднаго і другога, па-мойму, ураўнаважваюцца, хоць у нас часцей успамінаюць Купалу. Якубу Коласу далёка да купалаўскай лірыкі, а Янку Купалу далёка да коласаўскай эпікі.

З літаратурай, якая выдалася ў Савецкай Беларусі, я быў добра знаёмы. У тыя гады я супрацоўнічаў з часопісам «Калоссе», які друкаваў творы многіх аўтараў. Тым больш што ў бібліятэцы імя Урублеўскіх, дзе быў багацейшы збор усёй саветыкі, загадчыкам беларускага аддзела працаваў вядомы этнограф Пецюкевіч. Па знаёмстве з ім я хадзіў туды, чытаў «Полымя», «ЛіМ», маладнякоўскія часопісы. Праз Путраманта, некаторых польскіх паэтаў у мяне быў яшчэ доступ да ўніверсітэцкай бібліятэкі «Кола

полёністаў». Так што я і там мог карыстацца літаратурай.

Звестка аб тым, што Я. Купала хацеў пакончыць з сабой, бяспрэчна, пакінула траўму ва ўсіх нас. Нейк рассяла гэта пісьмо самога Я. Купалы. Цяжка было ў тыя часы зарыентавацца ў падобных справах. Тыя, хто быў звязаны з рэвалюцыйным рухам, несумненна, паверылі гэтаму пісьму. Не паверылі людзі, якія заўсёды стаялі на пазіцыях правых.

Новыя творы Я. Купалы і Я. Коласа публікаваліся на старонках заходнебеларускай перыядыкі. У мяне захаваліся часопісы «Калоссе», «Летапіс ТБШ», у якіх змешчаны цэлыя падборкі вершаў народных паэтаў. Шырока адзначаліся юбілеі Купалы і асабліва Коласа. Зараз не помню, якая гэта была гадавіна, я тады прысвяціў Я. Коласу свой верш «Тры песні». Левае крыло моладзі, студэнцтва, хадэцыя аб'ядналіся і разам адзначалі гэтыя юбілеі...

Максім ТАНК

Янка КУПАЛА Якубу Коласу

Жыві у радасці і ў шчасці,
У яснай долі, слаўнай волі,
Няхай праклятыя напасці
Цябе, брат, не крануць ніколі.

Хай сонца след табе карчуе
Да новых песень каласістых,
Хай кожны знае, хай пачуе,
Як мы йдзем сцежкай
залацістай.

А дні былі, калі жылі мы
У нядолі, ў падняволлі
цяжкім;
Жыла уся наша радзіма
Пад гнётам панскім і пад
царскім.

Над Нёманам спяваць
пачаў ты
У хаце курнай, загібелай
У час рэакцыі праклятай,
Пад скрогат шыбеніц,
расстрэлаў.

Былі то песні смутку, жалю
Над сваім краем,
над народам,
Свабодны вецер бліжай,
далей
Разносіў іх у непагоду.

Ты помніш, помніш,
Колас мілы,
Як я к табе ішоў у госці
У час той подыху магілаў,
У час бяссільнай помсты,
злосці.

Княжацкі бор шумеў пакутна,
Як нашы песні таго часу,
Пужалі зверы штомінутна,
Душа не бачыла папасу.

Княжацкі бор шумеў,
а Нёман
Мне да цябе дарогу значыў,
Блішчэлі зоры, чуўся гоман
Над Нёманам,
змяшаны з плачам.

Сягоння пешкі мы не ходзім,
А на машыне ў госці едзем.
Княжацкі бор,
пужаць нас годзе.
Не страшны князевы
мядзведзі.

Ды веру: хутка, незадоўга,
У непрымушанай ахваце,
З табой нябеснаю дарогай
Мы паляцім на самалёце.
1939 г.

Якуб КОЛАС

Янку Купалу

Узышоў юнак калісьці
На пагорак роднай вёскі,
Кальхаўся сум у лісці,
Млелі песень адгалоскі.

А ў разлоггах далеч сініх
Летуцення ніклі межы,
Слаўся смутак па даліне
Ды туманам лес мярэжыў.

Крыж пануры, знак пакуты,
Вартаваў дарогі, гоні,
А мужык, худы, разуты,
Рукі з гора клаў на скроні.

Убіраў юнак у сэрца
З'яў тых сумных акорды,
Каб у вочы крыважэрцам
Кінуць слова гневу цвёрда.

Клікаў ён народ свой к волі,
Сеяў зерні поўнай
жменняй,
Каб дабра яму даць болей,
А каб крыўды стала
меней.

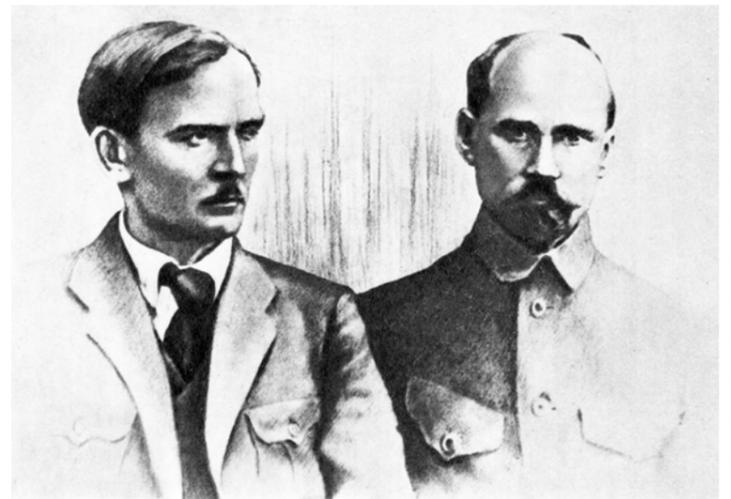
І складаў ён песні-былі
Для раздум'я і для ўцехі
Тым, каго здавён тулілі
У хібарках цёмных стрэхі.

Падымаў ён песняй ролі,
Будзіў песняй сон зацяты;
Іх спяваў пастух у полі,
Маладзіцы і дзяўчаты.

Шмат пуцін схадзіў
ён з песняй,
Звонкай, яркай,
як дзень ясны,
Ды ў імгле было
прадвесне,
Цьмяны шлях быў
яму ўласны.

<... >

1935 г.

Чытаем Купалу

Шмат чым адметныя беларусы сярод народаў свету, але найперш іх адрознівае мова — скарб, які ўвабраў у сябе ўсё багацце і разнастайнасць духоўна-культурнай спадчыны Беларусі. Гэткім скарбам, несумненна, з'яўляецца і слова Купалы, яго паэтычная думка, энергетыка душы і сэрца. Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы ў рамках Года кнігі і купалаўскага юбілейнага года працягвае **грамадска-культурную акцыю «Чытаем Ку-**

палу разам». Праект быў падтрыманы прадстаўнікамі Рэспубліканскага грамадскага савета па справах культуры і мастацтва пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, супрацоўнікамі буйных прадпрыемстваў краіны, настаўнікамі і вучнямі школаў Мінска, студэнтамі і выкладчыкамі сталічных ВНУ.

22 сакавіка вершы народнага паэта Беларусі прагучалі з вуснаў людзей розных прафесіяў і ўзростаў, сяброў і партнёраў Дзяржаўнага літаратур-

Бард Сяргей Антонаў

нага музея Янкі Купалы: супрацоўнікаў дэпартаменту аховы Цэнтральнага раёна г. Мінска, фірмы «Кансультант», дырэктара школы, псіхолога, навучэнцаў лінгвагуманітарнага каледжа, фальклорнага гурта «Квечень», галоўнага рэдактара газеты «ЛіМ» Таццяны Сівец, акцёра і рэжысёра Беларускага радыё Алега Вінярскага, бардаў Алеся Камоцкага і Сяргея Антонава.

Паводле інфармацыі
арганізатараў
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Дырэктар Лугава-Слабадскай СШ Мінскага раёна
Наталія Міладзе

Стварэнне свету

або

ўваскрашэнне мінуўшчыны

На «Белым замку» з сірвентамі Бертрана дэ Борна

Пад час адкрыцця фесту сярэднявечнай культуры «Белы замак 2012» прадстаўнікі розных клубаў жадалі глядачам і адзіну адному «добрай вайны». І абяцалі «добраю бітву» сваім супернікам. Адразу варта сказаць – слова стрымалі. Не раз узгадваліся радкі праванскага трубадура канца XII ст. Бертрана дэ Борна:

*Люблю красавицу весну,
Люблю лугов цветной убор,
Люблю в проснувшихся лесах
Услышать звонких
птичек хор.*

*Но мне дороже втрое,
Чем птицы, нивы и сады,
Палаток белье ряды,
Когда, готовы к бою,
Плечом к плечу, за рядом ряд
Стрелки и всадники стоят.*

У расповедах пра тры дні, якія ўскаланулі вясновую ціш ваколіцаў гісторыка-культурнага цэнтру «Рыцарскі замак», будзем называць удзельнікаў фесту іх «сярэднявечнымі» імёнамі, як тое было на фэсце. Лішне казаць, што за кожнай асобаю – свая гісторыя, «рыцарская легенда», якую яны з ахвотаю расказвалі іншым, з якімі знаёмілі глядачоў вядучыя турніраў ды бугуртаў.

Найбольшую цікавасць у першы дзень выклікаў турнір алебардыстаў. На «Белым замку» (ды й на фэстах сярэднявечнай культуры ў Беларусі) гэтка спарборніцтва праводзілася ўпершыню. Арганізаваў іх вядомы ў рыцарскіх колах Крыс (па сумяшчальніцтве бард, аўтар менестрэльскіх баладаў). Прадстаўляючы байцоў-алебардыстаў, ён зазначыў:

латы... Калі зазвінелі першыя ўдары, можна было пачуць: «Дык яны ж усур'ёз махаюць...», «Вар'яты!», «Фанаты...».

*О, дивная картина,
Когда, войною сметена,
Трецит и рушится стена:
Полки штурмуют*

*бастиион! –
гэта зноўку з сірвенты
(песні бою) дэ Борна.*

– Алебарда – маё даўняе захапленне. А на рыцарскіх турнірах гэты від зброі чамусьці абдызены ўвагаю, таму захацелася правесці турнір алебардыстаў.

Абдызена ўвагаю з-за большай траўматычнасці, чым тыя ж лук ды меч. А яшчэ патрэбны надзейныя дасканалы даспехі, рыцар мусіць кантраляваць сябе.

І вось з-за гэтай самай траўматычнасці на другі дзень давялося ад алебардаў адмовіцца пад час бугуртаў. У першай сходцы рыцарскіх партыяў крыжакоў і тэўтонцаў (а ўдзельнікі бугурта – амаль сотня байцоў – былі падзеленыя акурат гэтак) з'явіліся прабітыя

...На мокры сакавіцкі снег падалі падкошаныя «ворагам» рыцары, ламаліся зброя і даспехі. Пасля воклічу магістра Ордэна Паўночнага Храма сэра Гадфруа дэ Манмірайля: «Спыніцеся, спадарства!» – кароткі перапынак, пасля якога – зноўку сеча. Дзе перамога каманда найбольш спрытных і моцных. Скончыліся бугурты перамогаю партыі тэўтонцаў.

Яшчэ адно відовішча – турнір лучнікаў. На кожны фэст яго арганізатары прыдумваюць нейкія новыя выпрабаванні, каб было і глядачам цікава, і лучнікам складана.

А паглядзець, як заўсёды, было што. У адрозненне ад спартыўнай стральбы задача была не проста патрапіць у мішэнь, але страляць у самых розных сітуацыях. Як адзначаюць Аная і Глюк, «непрыяцель не будзе чакаць, калі ты зручна ўладкуешся, добра прыцэлішся – вораг пастаянна наступае». Таму ўдзельнікам прапаноўвалі страляць на адной назе і з імправізаванага плота, з развароту і сядзячы, лежачы на спіне галавою ў бок мішэні і «з засады»... Былі ўдзельнікі, якім такія выпрабаванні былі ўпершыню, на што Глюк зазначыў:

– На турніры мы шукаем не найлепшага стралка, бо для гэтага патрэбна было б праводзіць колькідзённыя спа-

борніцтва ў іншым фармаце. Тут жа перамога той лучнік, які зможа адаптавацца, прыстасавацца да самых розных умоваў стральбы.

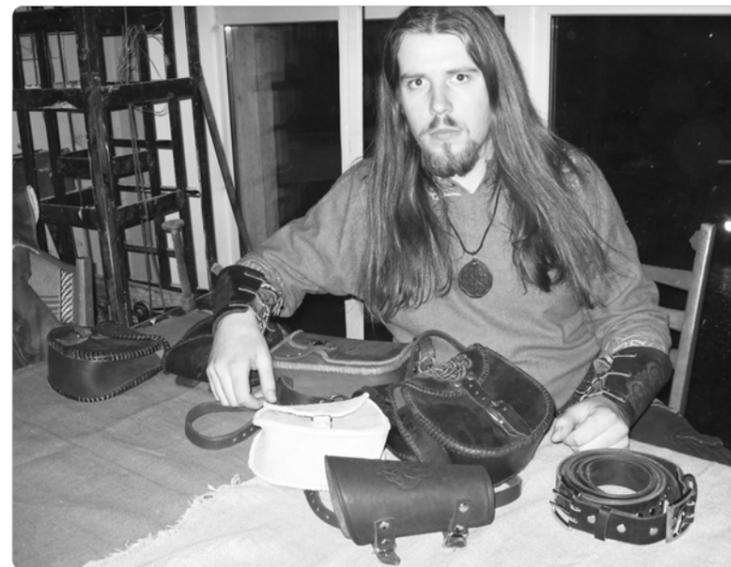
Падобнае было і на конным турніры. Гэтым разам было восем вершнікаў з Беларусі і

Як спяваў трубадур Бертран:

*Пусть падают на грудь земли
И рыцари, и слуги!
Ржут кони, сбросив седоков.
«Сюда! На помощь!» –
слышен зов.*

Але не толькі высакародных дамаў і мужных рыцараў сабраў сёлетні «Белы замак». Пад час фесту выступілі артысты адзінага ў нашай краіне сярэднявечнага «Шальмоўскага тэатра ДзГрыза», гурты, якія выконваюць сярэднявечную музыку і стылізацыі – «Цяжкое дрэва», «Allion», «Irdorath», «Artes Liberales» ды іншыя. Не абыходзяцца сярэднявечны імпрэзы без рамеснікаў ды гандляроў. Знаёмімся з Кірам, які прывёз вырабы са скуры – наручы, сумкі... Жыве Кірыл Папалуеў (так завуць яго ў паўсядзённым жыцці) у Гродне, працуе драматычным рэжысёрам. Разам з сябрамі-аднадумцамі захапляецца сярэднявеччам, хаця свайго клуба яны пакуль не стварылі.

– Рамяством займаюся трэці год. Пачалося з таго, што захацеў зрабіць нешта сабе. Калі атрымалася – па ціху захапіўся гэтай справаю.

Кірыл і ягоныя скураныя вырабы

больш цікава было назіраць, як рыцар валодае не толькі дроцікам, мячом ці дзідаю, але і як перамагае свайго каня. Пад канец турніру амаль усе коні скарыліся свайму рыцару. Цудоўным дапаўненнем да турніру сталі каментары яго вядучага сэра Франсуа дэ Манфора; за якую гадзіну распавёў пра кожнага ўдзельніка своеасабліваю наву.

– Можна ж было нейкі іншы матэрыял абраць. Чаму менавіта скура?

– Дык працуючы з ёй, даводзіцца мець справу і з іншымі матэрыяламі. З дрэва, напрыклад, вырабляць клішэ. Каб вырабіць заклёпкі – трэба засвоіць ліццё (праўда, я пакуль не раблю іх, замаўляю ў адмыслоўцаў).

(Заканчэнне на стар. 7)

Крыс: «Алебардысты, да бою!»

Штомесячны літаратурна-палітычны часопіс «Русский вестник» у № 1 за 1885 год змясціў артыкул былога дваравага чалавека рускага пісьменніка І.С. Тургенева Ф. Бізюкіна пад назвай «Из воспоминаний о селе Спасском-Лутовинове и И.С. Тургеневе». У ім мемуарыст апісвае наступны эпизод:

«Весной 1859 года приехал в Спасское Иван Сергеевич и между прочим призвал меня к себе.

— Желаете учиться? — спросил он меня.

— Желая, — отвечала я.

— Мне Тютчев говорил в Петербурге, чтоб отдать тебя в Горыгорецкую земледельческую школу. Желаете туда?

— Желая, — был мой ответ.

Иван Сергеевич садится и пишет на клочке бумаги черное объявление и затем подаёт его мне, говоря: «Иди, перепиши и принеси мне подписать».

Пакуль Ф. Бізюкін выконвае заданне гаспадара, спынімся каротка на гісторыі Горыгорацкага земляробчага інстытута і створанай пры ім сельскагаспадарчай школы. Трэба адзначыць, што гэта была першая не толькі ў Беларусі, але і ў Расійскай імперыі вышэйшая аграрна-навуковая ўстанова, заснаваная ў мястэчку Горы-Горкі (каля г. Горкі. — В.А.) Магілёўскай губерні ў 1840 годзе. Да 1848 года называлася Горыгорацкай земляробчай школай і мела два разрады: вышэйшы — рыхтаваў спецыялістаў высокай кваліфікацыі, дзе навучанне было тры гады, і ніжэйшы — рыхтаваў аграрна-маў для маёнткаў, навучанне цягнулася два гады. У 1842 годзе вышэйшы разрад быў выдзелены ў самастойную наву-

І прыгонныя навучаліся...

чальную ўстанову для падрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай аграрна-навуковай адукацыяй, а ў 1848 годзе ператвораная ў Горы-Горацкі земляробчы інстытут, курс навучання ў якім складаў 4 гады. За ўдзел студэнтаў у паўстанні 1863 года інстытут быў закрыты, а ў 1864 годзе пераведзены ў Пецябург і пачаў называцца Пецябургскі земляробчы інстытут, які ў 1877 годзе быў аб'яднаны з Пецябургскім лясным інстытутам.

У Горках жа засталіся земляробчая школа і зямельна-таксатарскія класы. Менавіта сюды і меркаваў Іван Сяргеевіч уладкаваць свайго прыгоннага, які выканаў загад гаспадара і перапісаў «объявление».

Вось што там было напісана: «В правление Горыгорецкого земледельческого института Мценского помещика Ивана Сергеевича Тургенева

Объявление.
Податель сего Мценского уезда, села Спасского, крепостной мой человек, Федот Би-зюкин, 18 лет, назначается мною к поступлению в Земледельческую школу, состоящую при институте. При сём прилагается сорок рублей серебром за первое полугодие.
Иван Тургенев».

На жаль, дакумент чамусьці не датаваны, але высветлілася, што І.С. Тургенеў сапраўды прыехаў у Спаскае 26 сакавіка (7 красавіка) і выехаў 20 красавіка (2 мая) 1859 года. Менавіта гэтымі датамі і вызначаецца час стварэння дакумента.

Але не толькі гэты дакумент з'яўляецца доказам адпраўлення прыгоннага селяніна на вучобу ў Беларусь. Да нас дайшоў і іншы дакумент — ліст рускага пісьменніка да дырэктара Горыгорацкага земляробчага інстытута і Горыгорацкай земляробчай школы.

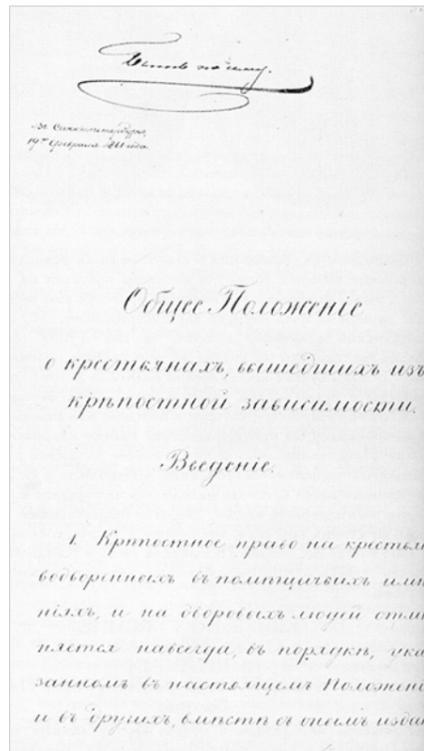
«Б.А. Целлинскому 30 мая 1861, Спасское Милостивый государь Богдан Андреевич, — честь имею уведомить Вас, что так как, по-видимому, вольноотпускная Федота Би-зюкина до него не дошла — то я, на основании Положения, велел написать ему новую, которая послезавтра (по причине праздников) будет засвидетельствована и немедленно отправлена в горыгорецкую школу. Позвольте поблагода-

рить Вас от души за оказанное Вами снисхождение, и надеюсь, что Би-зюкин достоин его. В тоже время прошу Вас принять уверение в совершенном уважении, с которым остаюсь.

Ваш покорный слуга

Ив. Тургенев».

Што датычыцца падкрэсленага пісьменнікам выраза

«на основании Положения», то тут маецца на ўвазе «Положение об устройстве дворовых людей, вышедших из крепостной зависимости», што з'яўляецца асноўнай часткай «Поло-

жения 19 февраля 1861 года к крестьянам, вышедших из крепостной зависимости». Баршчына захоўвалася яшчэ нейкі час пасля рэформы, хаця памер і парадак яе вызначаліся добраахвотным пагадненнем. І.С. Тургенеў меў намер вызваліць Ф. Бізюкіна ад абавязкаў, што накладаліся на яго рэформай 1861 года ў сувязі з яго былым прыгонным становішчам.

Улісце да Я.К. Палонскага, напісанага ў той жа час, Іван Сяргеевіч пісаў: «Я здесь (у Спаскім. — В.А.) занят и хозяйственными, и литературными делами. С моими крестьянами дело идет пока — хорошо, потому что я им сделал все возможные уступки, но затруднения предвидятся впереди. Многие не хотят идти на оброк, — а без оброка выкуп (а ведь это главная цель) невозможен».

Пра гэта сведчыць ва ўспамінах і Ф. Бізюкін: «Противоположность характеров двух братьев, завершивших судьбу Лутовиновских имений после эмансипации крестьян, и тут сказалась: Иван Сергеевич простил своим крестьянам дополнительный платёж, Николай Сергеевич держал крестьян на оброке; Иван Сергеевич нет-нет да даст бывало своим мужичкам десятину, или две "леску", Николай Сергеевич — ни разу». У іншым месцы мемуараў Федот Бізюкін піша: «Иван Сергеевич отпускал своих людей или на оброки за умеренную плату, или давал им "вольные»».

Так шчырая любоў да простых сялянцаў, адлюстраваная вялікім рускім пісьменнікам І.С. Тургеневым у яго творах, здзейснілася і ў яго практычнай гаспадарчай дзейнасці.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Гродзенскі некропаль

З найстаражытных часоў некропаль з'яўляецца істотным кампанентам духоўнай культуры. У гарадах з багатай гісторыяй некропалі маюць асаблівую атмасферу. Толькі старыя могілкі узмацяюць адчуванне беззваротна прамінулага часу. Толькі наведваючы іх можна зразумець, што людзі, якія жылі да нас, нікуды не зніклі, бо ўсё, што калісьці было, і ўсе, хто калісьці жыў, пакідаюць след на зямлі.

Афіцыйная гісторыя гродзенскага некропаля пачынаецца ў 1792 годзе, калі былі заснаваныя каталіцкія могілкі, якія называюць яшчэ фарнымі, па вуліцы Іерусалімскай (цяпер Антонава). У пачатку XIX стагоддзя з прычыны ўваходжання Панямоння ў склад Расійскай імперыі і ўтварэння ў 1801–1802 гадах Гродзенскай губерні побач з каталіцкімі пачалі фарміравацца праваслаўныя могілкі. З таго часу да нас дайшлі цагляныя надмагіллі ў форме абеліскаў-калонаў. Узрост самых старых з іх вызначаюць цяжка з-за адсутнасці плітаў са звесткамі аб пахаваных. Сёння ў Гродне, мабыць, не знойдзецца ўжо ніводнага чалавека, хто б ведаў, каму пастаўлены гэтыя незвычайныя помнікі. Ёсць звесткі, што яшчэ ў 1930-я гады некаторыя з калонаў на праваслаўных могілках людзі называлі «сувораўскімі слупамі», тым самым даючы зразумець,

што пад імі воіны, якія ўдзельнічалі разам з Суворавым у падаўленні паўстання 1794 года на чале з Тадэвушам Касцюшчам.

Гродзенскі некропаль змяшчае пахаванні прадстаўнікоў усіх сацыяльных пластоў горада. Тут знаходзяцца магілы землеўладальнікаў, афіцэраў некалькіх еўрапейскіх арміяў, чыноўнікаў, настаўнікаў, лекараў, уладальнікаў крамаў і вялікіх прадпрыемстваў, святароў

і іншых. З найбольш вядомых помнікаў на праваслаўных могілках можна ўбачыць надмагілле героя вайны 1812 года генерал-лейтэнанта С.М. Ланскога. Недалёка ад праваслаўнай капліцы можна знайсці магілу маці Максіма Багдановіча — Марыі Апанасаўны Мякоты. На суседніх каталіцкіх могілках знаходзіцца надмагілле пісьменніцы Элізы Ажэшка.

На першы погляд можна вырашыць, што некропаль ствараўся толькі для самых мажорных грамадзянаў. Аднак ёсць падставы меркаваць, што хавалі тут сваіх родных і больш бедных жыхары горада. Варта ўлічваць, што просты драўляны крыж захоўваў памяць аб пахаваным не больш трох-пяці гадоў, таму да нашага часу гэтыя помнікі проста не дайшлі.

Больш за ўсё гродзенскі некропаль прываблівае сваімі дзівоснымі надмагільнымі ансамблямі. Цікава і тое, што практычна з кожнага помніка можна даведацца, кім быў памерлы, а ў некаторых выпадках — ад чаго памёр і каму прыходзіцца сваяком. Трэба адзначыць, што ў адрозненне ад сталічных могілак надмагіллі гродзенскага некропаля не маюць пышных эпітафіяў. Збольшага яны зводзяцца да біблейскіх выслоўяў. Захаваліся эпітафіі на лацінскай, нямецкай, рускай, французскай, чэшскай, літоўскай мовах. Надмагіллі, якія стваралі польскія, беларускія, яўрэйскія і іншыя архітэктары і майстры, адлюстроўваюць мноства стыляў сакральнага мастацтва. Самымі значнымі майстрамі па вырабе высокамас-

тацкіх надмагілляў для гродзенскага некропаля былі Баляслаў Шышкевіч і Васіль Качан. Большасць надмагілляў, вырабленых у майстэрні Шышкевіча, вызначаюцца мастацкаю формай, вытанчанымі рамантызмам і дэкаратывнасцю. Надмагіллі Качана характарызуюцца строгасцю лініяў, а дзякуючы асноўнаму матэрыялу — граніту — трываласцю і даўгавечнасцю.

Пасля наведвання гродзенскага некропаля ўзнікае ўпэўненасць, што смерць не з'яўляецца канцом для чалавека.

Вольга ТКАЧЫК, фота аўтара

Стварэнне свету

або

ўваскрашэнне мінуўшчыны

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)

— А чаму зацікавіліся менавіта сярэднявеччам?

— Душа ў мяне да гэтага ляжыць. У тым ліку — і як рэжысёра. На фестывалі атрымліваю задавальненне — бачу людзей, якія робяць нешта самі, ствараюць свой свет. І вельмі рады, што нарэшце патрапіў на «Белы замак». Цяпер вельмі хочацца па-

больш душы, чым у заводскім варыянце або камерцыйным.

Яшчэ адзін суразмоўца — Аляксандр Апановіч, які працуе арт-дырэктарам у мінскім кафэ-галерэі «Фальварак "Добрыя мыслі"», адносіцца да Беларускай асацыяцыі вольных варажскіх гасцей.

— Я — з абадрыцкіх варагаў, з выспы Руген, дзе было сла-

Балтыцы. Ладзілі мечыкі, кальчужкі — зваліся «броні» (англасаксонскае «бруньо», таксама «бронь», гоцкае «бро-ньо»). А я таксама гісторык, нешта папісваю, ведаю, што болей мы давалі словы, а не готы нам. Былі і збройныя славяна-гоцкія гуфы, якія выступалі ў сумесных паходных, бралі Візантыю, Заходнюю Рымскую Імперыю.

— Што найбольш цікавіць людзей на «Белым замку»?

— Гледачы набываюць тое, што ім падабаецца (напрыклад, на сценку павешаць), а рыцары, дамы — тое, без чаго не абысціся ў паўсядзённым жыцці. Яны ж таксама не замужныя. А мы робім і мечыкі, і кубкі, і добрыя сярэднявечныя ўпрыгожанні; не толькі дзеля нажывы, хаця без нейкага прыбытку немагчыма. Як і ў тыя далёкія часы.

— А як арганізацыя фестываля?

— Паўныя заўвагі ёсць. Але дзякуй вялікі дырэктару цэнтра «Рыцарскі замак» Дзмітрыю Несцюку —

на ягоных плячах гэта ўсё трымаецца. Я ведаю, наколькі складана быць арганізатарам падобнага мерапрыемства. Дзякуй Богу, што «Белы замак» ёсць.

Такім быў сёлетні вясновы фестываль сярэднявечнай рыцарскай культуры. Як спяваў усё той жа Бертран дэ Борн:

Молод тот, кто всё добро
заложит
И помчится, гордый,
на турнир.
Кто, гоним толпою
кредиторов,
Весело садится за игру.

Так што хто не быў там, піва-гарбату не піў, іскраў з-пад мячоў не бачыў, гром тарчаў і звон цецывы не чуў — страціў многае. Бо не ўсё можна пераказаць словамі.

Лявон ПАЛЬСКІ
Фота Уладзіміра
ПУЧЫНСКАГА

Варажскі гасць Ант

ездзіць як гандляр — не дзеля заробку, а каб сустрэцца, знаёміцца, размаўляць з іншымі людзьмі. Зусяго, што тут адбываецца, найбольш мяне прыцягвае турнір лучнікаў — я вельмі люблю гэта. І падабаецца яго арганізацыя, наколькі гэта дынамічна.

— Сярэднявечныя вырабы ды стылізацыі, сучасныя вырабы і народныя — пэўна, розныя рэчы.

— Могуць адрознівацца тэхналагічныя прыёмы, інструменты, матэрыялы. Мы імкнемся знайсці скуру натуральнага дублення. Я толькі вучуся, прашу парады ў больш дасведчаных. Ёсць да чаго імкнуць, вялізны пласт інфармацыі, якую трэба засвоіць, спасцігнуць. А што да народных тэхналогіяў, то тут больш падабенства. Мы імкнемся наблізіцца да іх, вучыцца ў народных майстроў. У традыцыйных матэрыялах

вянскае ахвярнае месца, Арко. Славяне там мелі некалькі храмаў, але ў XIV ст. паабрушылася ўсё. Імя ў мяне Ант (былі такія славяне анты на поўдні каля Кіева, гэта IV—V стст., у іх былі свае князевы). А сам я з XI ст.; гэта часы двухвер'я, славяне-язычнікі барукаюцца з хрысціянамі-рыцарамі. Не на карысць першых.

— Ты бываў на многіх фестывалях. Што звычайна возіш?

— Гэта сярэднявечча. Важу тое, што было і некалі, што вазілі варажскія гасці. Паводле «Праўды Яраслава» яны завозілі неабходнае на нашых землях, везлі ў чужыя землі тое, што было патрэбнае там. Балтыка — гандлёвы рэгіён. Хачу дадаць, што гандлёвыя словы перанялі вікінгі і датчане ў славянаў. Плошча ў іх «тарг», ёсць «бязмен»... Цяпер я ўсё не прыгадаю. Славяне былі нацыяй гандляроў на

Пажарныя расказваюць

Сёлета ў нашай сталіцы і па ўсёй краіне скла-ліся неспрыяльныя ўмовы, звязаныя з гібеллю людзей на пажарах. Усяго з пачатку года ў Мінску адбылося 137 пажараў, загінулі 17 чалавек; па краіне — 2178 пажараў (загінулі 344 чалавекі, з іх 7 — дзеці).

Мінскае гарадское ўпраўленне МНС робіць усе магчымыя захады для ліквідацыі пажара-небяспечнай абстаноўкі. Як паказвае досвед апошніх гадоў, адной з прагрэсіўных формаў прафілактычнай працы з'яўляюцца месячнікі пажарнай бяспекі. Пад час іх асабліва ўвага надаецца дамам, дзе жывуць шматдзетныя

сем'і, адзінокія старыя, інваліды і асобы, якія злоўжываюць спіртнымі напоямі.

За апошнія месяцы супрацоўнікамі Цэнтральнага раённага аддзела па НС была праведзена праверка больш чым 1 000 домаўладанняў. У правяральных дамах выяўленыя і ліквіду-юцца парушэнні нормаў і правілаў пажарнай бяспекі. Пра неабходнасць прыняцця мераў і патрабаванняў для ліквідацыі выяўленых парушэнняў інфармацыя даводзіцца да ўсіх зацікаў-леных арганізацыяў.

Дзяніс ПРАЦЬКО,
кіраўнік ЦРАНС г. Мінска

Мікалай ГЛАДКІ

(Працяг. Пачатак у №№ 9–11)

Пасля смерці маці Аўгуст Несялоўскі ўзяўся за афармлен-не свайго ўводу ў валоданне маёнткам Сэрвач.

«Всепресветлейший, Державнейший, Великий Государь Император, АЛЕКСАНДР НИКОЛАЕВИЧ, Самодержец Всероссийский, Государь Всемилостивейший!

Просит помещик Август Антонов Неселовский о ниже-следующем:

После смерти отца моего Антона Неселовского и матери Анны Неселовской имение Сервеч по разделительной записи, заключённой между матерью моей, братом Казимиром и мною 1850 года 26 июля на том основании, что сёстрам моим Людвиге Ризенкамфф, Юзефе Гартинг, Юлии Кашиц и Марии Рейтан было уже выделено приданое с отречением напрочь от наследства как отцовского, так и ма-теринского имущества, а брат мой Казимир получил тоже всё доводившееся ему после отца и отрёкся от своей части на меня, перешло в собственность в 6/7 частях ко мне, а в 1/7 к матери моей, в чём и сделан нами ввод 9 декабря 1850 года.

За сим, брат мой умер 3 июня 1851 года, а мать скончалась 7 августа 1872 года. После неё осталась часть имения Сервеч в общем нашем владении, да особо 105 десятин 750 саженой леса Старовина.

Всё оставшееся после смерти матери мне поступило во владение моё, как единственному после смерти холостого брата моего наследнику, о признании меня в правах сего наследства я 29 ноября 1872 года просил Минскую Соединённую Палату Уголовного и Гражданского суда.

При рассмотрении Палата нашла, что не все документы признаны Комиссией.

Всеподданнейше прошу:

Повелеть признать меня после представления документов и требований Палаты владельцем имения Сервеч и леса Старовина и выдать исполнительный лист.

Помещик Неселовский руку приложил /подпись/ 1874 года декабря 19 дня.

Выканаўчы ліст:

«По указу Его Императорского Величества Минская Соединённая Палата Гражданского и Уголовного Суда, рассмотрев обстоятельство дела, приказали:

Принимая во внимание все обстоятельства дела, Палата определяет: Признать Августа Неселовского в праве наследования к имуществу умершей матери Анны Неселовской и на ввод во владение тем имуществом. Выдать ему установленным порядком исполнительный лист.

Подписано 27 января 1875 года.

Председатель палаты князь Г.Б. Волконский

Члены: Сусиколов, Остроградский,

Секретарь Шилин».

Рызенкамфф Антон Ягоравіч, генерал-маёр рускай арміі. Знаходзячыся ў адстаўцы, валодаў з канца XIX ст. да Першай сусветнай вайны маёнткам Сэрвач, які атрымаў у спадчыну па лініі сваяцтва з Несялоўскімі. Ён унук генерала ад інфантэрыі Ягора Яўстаф'евіча Рызенкамффа (1797–1871), з дваранаў Эстляндскай губерні. Я.Я. Рызенкамфф займаў высокія пасады ў ваенным ведамстве Расіі, уваходзіў у лік набліжаных да імператарскай сям'і. Рызенкамффы жылі ў Санкт-Пецяр-бургу на Фантанцы, 24. Бацькам Антона Ягоравіча быў штабс-ротмістр Ягор Ягоравіч Рызенкамфф, жанаты на даччы ўладальнікаў маёнтка Сэрвач графа Антона Ануфрыевіча Несялоўскага і Ганны Восіпаўны Несялоўскай з Рэйтанаў Людвікі, па першым мужы Гарцінг. Маёнтак Сэрвач ён атрымаў у спадчыну па завяшчанні свайго дзядзькі і брата Людвікі Аўгуста-Медарта, які не меў дзяцей.

Цікава даведацца аб некаторых лёсавызначальных перыядах жыцця генерала Рызенкамффа як апошняга ўладальніка маёнтка Сэрвач.

«1850 года мая 24 дня я, ніжеподписавшаяся Людвика Антонова дочь, урождённая Неселовская, бывшая в замужестве Гартингова, а по второму браку Ризенкамфф, дала сию квитанционную расписку матери моей вдове Анне Иосифовой дочери Неселовской, урождённой Рейтан и наследникам покойного отца моего Антона Неселовского родным моим братьям Казимиру и Августу Неселовским в том, что при замужестве моём по первому браку родители мои, называвшие меня приданое семь тысяч пятьсот рублей серебром, я получила от них при смерти отца моего Антона Неселовского, а остальные тысячу рублей, обещанные мне было

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

общим их родителей ... мне ... сказанные мать моя Анна Неселовская удовлетворила после кончины отца моего из собственного своего имущества, и из такового и наследникам отца моего принадлежащего в опекуном ея владении состоящего – независимо сего ... я к приданному вещами и разною серебряною посудой при сочетании первым браком от их – родителей моих слишком на две тысячи рублей серебром. Каковое удовлетворение означенным приданным находя, я весьма удовлетворительным для меня ... такового ... расписуюсь, и отнюдь участия в наследстве по имуществу как отцовскому, так и материнскому за ... наследников моих отрекаюсь.

А в уверении чего за руками свидетелей собственноручно подписуюсь».

На подлинном подписано:

Людвика, дочь Антона из Неселовских фон Ризенкаммп
Руку приложил дворянин Эразм Вроблевский.

Фрагмент каплицы, нашы дні

«В Минский окружной суд от поверенного генерал-майора Антона Егорова Ризенкаммпфа присяжного поверенного Игнатия Игнатьевича

Для дела об утверждении моего доверителя в правах наследства после Августа Антоновича Неселовского и ввода его во владение именем Сервея Минской губернии Новогрудского уезда необходимо иметь копию определения Минской Соединенной Палаты Уголовного и Гражданского Суда состоявшегося 19 декабря 1874 года об утверждении наследодателя Августа Неселовского в правах наследства после его матери Анны Неселовской, а потому имею честь просить Окружной Суд выдать мне означенную копию.

К сему прилагаю доверенность с копии от 14 дня августа 1894 года.

И.И. Виткевич.»

«Доверенность

Милостивый государь, Игнатий Игнатьевич!

Прошу Вас, принять на себя труд ведения дел, ибо утверждение меня в правах наследства после умершего дяди моего дворянина Августа Антоновича Неселовского о введении во владение наследственности недвижимым имуществом о разделе наследства указанного Неселовского во всех присутственных судебных и административных местах и у должностных лиц, а для того уполномочиваю Вас принять на себя этот труд от имени моего вникать во все подробности, касающиеся администрации в имении, производить люстрации и поверки... и что по сей доверенности законно учтено будет, в том Вам верю. Спорить и прекословить не буду.

Доверенность эта принадлежит присяжному поверенному Игнатию Игнатьевичу Виткевичу.

Генерал-майор Антон Егорович Ризенкаммпф

1894 г. августа 13 дня доверенность эта явлена и учинена в канцелярии Минского нотариуса Петра Николаевича Голиневича полицейской 1-й части на Юрьевской улице дом № 5.»

Антон Ягорович уступил у валоданне маёнткам Сэрвач пасля 1894 г., хоць у «Спісе землеўладальнікаў Мінскай губерні» за 1898 г. ён не значыцца. Згодна з «Памятнай кніжкай Мінскай губерні на 1915 г.», выдадзенай у 1914 г., Рызенкаммпф А. Я. быў папачыцелем Гарадзішчанскай земскай бальніцы і жыў у м. Гарадзішча Наваградскага павета. У «Памятнай кніжцы Мінскай губерні на 1911 г.» ён разам з графам В.Л. Грабоўскім (маёнтак Асташын) і графам К.А. Храптовіч-Буцянёвым (уладальнік маёнтка Шчорсы) быў абраны ганаровым земскім суддзёй Наваградскага павятовага дваранскага з'езду.

У НГАБ маецца «Картка землеўладальніка Цырынскай воласці за 1909 г.», дзе запісана: «Рызенкаммпф Антон Ягоровіч – дваранін польскай нацыянальнасці, валодае вадзяным млыном у маёнтку Сэрвач коштам 2400 рублёў і зямлёй – 828 дзесяцін».

(Заканчэнне будзе)

Красавік

Беларускі фонд культуры (1987, Мінск), першае грамадскае аб'яднанне Беларусі – 25 гадоў з часу заснавання.

1 (6) – Багдановіч Адам (Адольф) Ягоровіч (1862, г.п. Халопенічы – 1940), этнограф, фалькларыст, мовазнаўца, гісторык культуры, мемуарыст – 150 гадоў з дня нараджэння.

1 – «Устава на валокі» (1557), ёю ў Вялікім Княстве Літоўскім была ўнармаваная зямельная рэформа – 455 гадоў з часу прыняцця.

2 – Баброўскі Павел Восіпавіч (1832–1905), беларускі гісторык, этнограф, ваенны дзеяч – 180 гадоў з дня нараджэння.

2 – Віленскі цэнтральны архіў старажытных актаў (1852; дзейнічаў па 1915), створаны для збірання і зберажэння дакументаў часоў Вялікага Княства Літоўскага на тэрыторыях Віленскай, Гродзенскай, Мінскай, Ковенскай губерняў – 160 гадоў з часу стварэння.

4 – Сапега Леў Іванавіч (1557, Бешанковіцкі р-н – 1633), палітычны, грамадскі і ваенны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, дыпламат і мысліцель – 455 гадоў з дня нараджэння.

5 – «Вязынка» (1972, Маладзечанскі р-н), купалаўскі мемарыяльны запаведнік – 40 гадоў з дня заснавання.

18 – Дзярках Анатоль (Анатоль Рыгоровіч Зіміёнак; 1887, Карэліцкі р-н – 1937), паэт, сатырык, гумарыст, перакладчык – 125 гадоў з дня нараджэння.

24 – Сіманюскі Іосіф Бенцыянавіч (1892, Бабруйск – 1967), бібліятэказнаўца, бібліёграф, перакладчык, першы дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

25 – Беларуская дзяржаўная філармонія (1937, Мінск) – 75 гадоў з часу адкрыцця.

26 – Брэсцкая крэпасць (1842) – 170 гадоў з часу ўрачыстага адкрыцця.

26 – Першае беларускае таварыства драмы і камедыі (1917, Мінск) – 95 гадоў з дня адкрыцця (існавала да сяр. 1920 г.).

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 11

Уздоўж: 1. Кветачка. 4. Вяселле. 8. Арка. 9. Абед. 11. Маладзіца. 12. Вакса. 14. Актыў. 16. Цвет. 17. Баба. 20. Казак. 21. Пенал. 25. Самагонка. 28. Дзяк. 29. Зяць. 30. Валёнкі. 31. Ручанькі.

Упалерак: 1. Красавік. 2. Ежка. 3. Чакан. 5. Сэрца. 6. Любы. 7. Зад. 10. Дзеўка. 13. Сонейка. 15. Каханне. 18. Адклад. 19. Міленькі. 22. Раман. 23. Скетч. 24. Бяда. 26. Год. 27. Пяць.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАЗЫР – горад абласнога падпарадкавання, цэнтр Мазырскага раёна, чыгуначная станцыя (на лініі Калінкавічы–Оўруч), за 133 км на паўднёвы захад ад Гомеля, 289 км ад Мінска. Каля горада праходзіць Мазырская града (208 м над узроўнем мора, самая высокая на Беларускім Палессі), у зоне ландшафтнага заказніка Мазырскага Яры. На паўночным усходзе р. Прыпяць (прыток р. Дняпро). Аўтадарогамі звязаны з Гомелем, Бабруйскім, Оўручам і інш. гарадамі. Найбольшы ў Беларусі порт (да 1985 г. порт Пхоў) на левым беразе Прыпяці. Насельніцтва 111 800 чалавек (1999 г.).

Археалагамі выяўлены гарадзішча VIII–XI стст. (на месцы былой в. Кімбараўка, на правым беразе р. Прыпяць), селішча і бескуртаны могільнік мілаградскай культуры, стаянка каменнага веку, селішча зарубінецкай культуры (у наваколлі былой в. Баравікі), селішча VIII–XI ст. (на захад ад гарадзішча), што сведчыць аб засяленні гэтых мясцінаў у далёкай мінуўшчыне.

Паводле пісьмовых крыніцаў вядомы з 1155 г. Некаторы час горад складаў асобны ўдзел, затым належаў Кіеўскаму княству. Князь Юрий Даўгарукі перадаў яго князю чарнігаўскаму Святаславу Ольгавічу, потым Мазыром валодаў кіеўскі князь Ізяслаў Даўдавіч. Працяглы час належаў Тураўскаму княству, князі і епіскапы якога называліся Тураўскімі і Мазырскімі. Існавалі Петра-Паўлаўскі мужчынскі і Параскеўскі жаночы манастыры.

Акрамя земляробства жыхары займаліся рознымі промысламі, пра што сведчаць рэшткі выяўленай тут каменярэзнай майстэрні 2-й пал. XII – пач. XIII ст. Дзякуючы раскопкам выяўлены і вырабы са шкла мясцовых майстроў.

У 1413 г. Мазыр з наваколлем у складзе ВКЛ. Упамінаецца ў 1453 г., а таксама ў грамаце ад 5 мая 1480 г. караля польскага Казіміра IV купцу Цярэшкавічу аб дазволе яму на бяспшліны гандаль у гарадах ВКЛ. У 1497, 1521 і 1534 гг. крымскія татары трымалі горад у аблозе, потым спалілі і разрабавалі яго. У 1500 г. ўтвораны Мазырскі павет у Мінскім ваяводстве. Пад 1503 г. упамінаецца ў дакументах аб спрэчных землях паміж Літвой і Маскоўскай дзяржавай. У 1534 г. горадам авалодалі рускія войскі на чале з князем Міхаілам Глінскім. Горад меў даволі шырокія гандлёвыя сувязі. Як сведчыць дакумент 1516 г., мазырцы са сваім таварам хадзілі ў Люблін, Познань, Варшаву, Гнезна, на Валынь. У 1566 г. Мазырскі павет у складзе Кіеўскага ваяводства, а пасля 1569 г. (стварэнне Рэчы Паспалітай) зноў у Мінскім. У 1571 г. 550 дамоў, 44 крамы, 5 цэркваў, шпіталь, каля 2 000 жыхароў.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)

Мазыр на паштоўцы пач. XX ст.